

het circus en de hedendaagse theatermakers

Jérôme Savary als clown.

De relaties tussen de spektakelkunsten en het theater zijn zeer oud. De acrobaat-acteur duikt op in het Chinese theater van de Ming-dynastie (1349-1644) en de *commedia dell'arte* heeft veel, zoniet alles te danken aan reizende kunstenaars.

Voor het volktheater maakt veel en graag gebruik van circuspersonages en -elementen. Gesteund op het principe van de zelfscheping, de individuele creativiteit, wordt heel wat ruimte gelaten voor improvisatie. Aldus wordt het ook mogelijk voor de spelers in te pikken op de aktualiteit en tijd-kritisch, zelfs satirisch werk te leveren. Wat clowns in een beperkte mate in de circusarena zouden kunnen, kan in een volktheater uitvoerder. Maar bestaan dergelijke stukken en voorstellingen wel? In het theaterbedrijf wordt nog geworsteld met de problemen van de 19de eeuw. De hegemonie van het woord, van het esthetisme, van het kunst-omwille-van-de-kunst-principe, heeft nog steeds niet uitgediend. De reactie daartegen komt van het marginaal theater. Dit zijn groepen, gevormd door sociaal en/of politiek geëngageerde acteurs, regisseurs, dramaturgen en auteurs, die niet vertrekken van een vrijblijvende en vastgelegde tekst, maar vanuit projecten en bewegingspatronen naar tekst en aankleding

toe werken. Een werkelijke relatie met de essentie van het circus moet dan ook vanuit dit kamp gezocht worden.

Tot deze marginalen behoort ongetwijfeld de Tsjech Pavel Kohout, een veelzijdig theaterman, in 1928 geboren. Zijn circusstuk *August August, August*, is alhier bij velen bekend door de KNS-opvoeringen in 1970 en 1971, waarbij de scène werd omgebouwd tot een heuse piste.

De droom van de clown Auguste August eens de twaalf Lippizzaner-paarden te mogen dresser, is een allusie op de droom van elk mens zich scheppend waar te maken en datgene te verwezenlijken waardoor het menselijk bestaan waardevol wordt.

„Ik hou van het circus, omdat ik er in leef“, schreef Pavel Kohout als motto boven zijn stuk. Hana Konecna commentarieerde het stuk n.a.v. de opvoeringen te Frankfurt am Main: „*August August, August* is de parabel van ons leven, het spel van de mens die gedood wordt, omdat hij zijn droom wil verwezenlijken. Pavel Kohouts clownerie ontwikkelt zich uit een misverstand: uit de verschillende opvatting over zin en inhoud van de woorden. De Augusten vatten elk woord heel oorspronkelijk en ze nemen al wat gezegd wordt woordelijk en absoluut ernstig

op. Daarentegen denken de directeurs, de stalmeester en de anderen enkel in patronen van de schijnbare, in conventies versterkte betekenissen. Aldus ontstaan er paradoxieën. Uit de eenvoud van de Augusten ontspruit er poëzie, terwijl de begripsspatronen van de circus-machthebbers enkel een droog en fantasieloos proza voortbrengen.

Maar dit misverstand, dat uit een dubbele relatie tot de taal voortvloeit, is niet alleen een bron van het komische: het roept terzelfdertijd veeleer een tegenstelling op. De discussie omtrent deze tegenstelling bepaalt het thema en de loop der handeling.

De allusie gaat dus verder dan het eeuwige misverstand en de daaruit voortvloeiende onmogelijkheid tot communicatie. In de realiteit van de circusdirectie en het personeel ziet Kohout eveneens de realiteit van een laddermaatschappij voorafgebeeld, waarop de bezittende klasse aan de top staat. Hana Konecna: „De directeur voelt zich het middelpunt der aarde omdat hij een circus bezit, de stalmeester omdat hij de macht en de acrobate Evelyne omdat ze een lichaam bezit. Allen bezitten zij; omwille van hun bezit zijn ze iemand, en daarom zijn ze met zichzelf tevreden. Zo geven ze de schijn van evenwichtigheid en vriendelijkheid.

Deze schijn verdwijnt nochtans, wanneer hun bezit bedreigd wordt. Ze krijgen angst. Hoe groter de angst wordt, des te veelvuldiger worden de truucs die de angstigen vinden om die angst kwijt te raken. De machtigen voelen zich goddelijk, omdat ze niets van de macht van de geest afweten. Ze rekenen erop dat elkeen omgekocht, misleid of verleid kan worden. Komen zij bedrogen uit, laat woede en haat in hen op en wreken ze zich op onschuldigen. Want zij, het middelpunt van de wereld, zijn onfeilbaar; aan hun dwaasheden hebben de anderen schuld. En juist omdat ze ongelijk hebben, moeten ze zeker zijn. Zo meten ze zich zonder scrupules het recht toe, over leven en dood te beslissen.“ (Vertaling van Toon Brouwers, KNS).

Kohout heeft echter een onvoorwaardelijk geloof in de onsterfelijke kracht van de creatieve mens: zij is een onverwoestbare energie; de energie van de mens die uitgroeit boven zichzelf. „In de circuspiste en in het leven zijn de Augusten eeuwig. Sterven zij, dan is dat alleen maar om meteen weer uit de dood op te staan“, aldus Pavel Kohout. Vanuit eenzelfde sociale bewogenheid zijn een aantal groepen actief in projecten waarin resoluut de traditionele theateropvattingen overboord werden gegooid. De invloed van het circus is er dan ook duidelijk in te onderkennen.

Bimbo, de dwergaugust.

August, August van de Tsjech Pavel Kohout.
Gaston Vandermeulen en Luc Philips.

De sedert 1961 actieve New Yorkse straat-
toneelgroep, het *Bread and Puppet Theatre*
heeft, nog steeds o.l.v. Peter Schumann,
nieuwe impulsen gekregen naar aanleiding
van de realisatie van *Our Domestic Resur-*
rection Circus, in 1970.

Uitgaande van het principe dat theater een
communicatiemogelijkheid moest zijn, heeft
Schumann zich vroeg gedistancieerd van het
avant-gardisme om dicht bij het circus te
komen. Het *Bread and Puppet Theatre* is ge-
baseerd op een gemeenschapsidee : samen
brood bakken, poppen maken, shows ver-
wezenlijken. Zij trachten met weinig finan-
ciële middelen rond te komen. Hun theater-

stijl is onafscheidelijk verbonden met hun
levensstijl; zij hebben in Amerika een alter-
natieve manier van bestaan verwezenlijkt.
Het commerciële circus geeft Schumann dan
ook geen voldoening. Vanuit het theater kan
men beter circus maken. *Our Domestic*
Resurrection Circus, is zo'n nieuwe manier
van circus, een meer menselijk circus, geen
verzameling meer van superlatieven en
buitengewone dingen, maar een circus dat
terzelfdertijd het beeld is van het wereld-
circus waarin men leeft. Veel circustechniek
heeft men daarbij niet nodig en dieren wor-
den totaal overbodig. Heeft men een paard
nodig, dan zet een acteur een paardekop op.
De eerste versie van *Our Domestic Resurrec-*
tion Circus was een soort geschiedenis van
Amerika, eindigend met de oorlog in Vietnam.
Maar Schumann wil een wereldgeschiedenis
maken.

Schumann gebruikt niet graag het woord
ontspanning, het ruikt teveel naar opper-
vlakkelig plezier dat alleen het vel raakt.
Theater moet zijn als brood, bedoeld voor
de maag.

Heel dicht bij ons, in Frankrijk, heeft *Le*
Grand Magic Circus, een bakermat gevonden
van waaruit geregeld gereisd wordt. Opgevat
als een circus, met clowns, acrobaten en
mensen in dierenacht, wordt vooreerst het
theaterevenement als een feest betracht.
Het publiek moet inzien dat een feestelijke
bijeenkomst er nodig is, maar haast onmoge-
lijk is geworden. Onder leiding van Jérôme
Savary werd een drieluik vertoond, waarin
aardig wat maatschappijkritiek is verpakt. In
Zartan, frère mal-aimé de Tarzan (1970),
werd de draak gestoken met het kolonialis-
tische Westen; in *Les derniers jours de so-*
litude de Robinson Crusoë (1972) werd de
eenzame en ontwortelde Westerse mens te
kijk gesteld. Het derde spektakel kreeg als
titel : *From Moses to Mao, 5.000 ans d'aven-*
tures et d'amour (1973). Hierin rekent Savary
en zijn talrijke medewerkers, af met de
vooroordelen, de valse berichtgeving, de
myten die de geschiedenis van ons wereldje
zijn binnengebracht. Het is een groteske,
waarin de terreur van het intellectualisme,
danig op de korrel wordt genomen. Maar het
geheel werkt als een verkwikkend bad : men
lacht en men gaat erin op.

Le Grand Magic Circus et ses animaux tristes
werkt samen met het *Théâtre National de*
Strasbourg. Misschien dat dit initiatief uit-
eindelijk inspirerend zal werken en op talrijke
plaatsen een nieuw theaterleven zal doen
ontstaan, even verfrissend en menselijk.

Roger Arteel

Olmenstraat 12, 8800 Roeselare